

SCHRIFTELIJKE REACTIE NAAR AANLEIDING VAN HET GEWIJZIGDE TRACÉBESLUIT 2025 IN HET BEROEP MET ZAAKNUMMER 202006510/13/R3

Schriftelijke reactie van 14 januari 2026 namens:

- Vereniging Leefmilieu, gevestigd te Nijmegen,
- Stichting Kerngroep Ring Utrecht, gevestigd te Utrecht,
- Vereniging Aktie Amelisweerd, gevestigd te Utrecht,
- Coöperatie MOBilisation for the Environment, gevestigd te Nijmegen,
- Ekologische Tuinvereniging "De Nijvere Pier", gevestigd te Utrecht,
- Sportvereniging Kampong, gevestigd te Utrecht,
- Kopersvereniging Zwarte Woud, gevestigd te Utrecht,
- Stichting Bewoners Overleg Lunetten, gevestigd te Utrecht,
- Stichting Milieuzorg Zeist.

Alle voornoemde organisaties worden in het navolgende aangeduid als Kerngroep Ring Utrecht en anderen dan wel appellanten.

Namens de minister van Infrastructuur en Waterstaat werden bij de Afdeling bestuursrechtspraak naar aanleiding van de tussenuitspraak van 30 april 2025 (ECLI:NL:RVS:2025:1971) bij brief van 12 november 2025 de volgende stukken ingediend:

- Tracébesluit A27/A12 Ring Utrecht 2025, Wijziging van het Tracébesluit A27/A12 Ring Utrecht 2020 en 2022 (gepubliceerd op 11 november 2025), verder te noemen het TB2025
- Bijlage 1: A27/A12 Ring Utrecht – Aanvullende passende beoordeling stikstofdepositie 2025 (7 november 2025), verder te noemen: aanvullende passende beoordeling
- Bijlage 2 – Overmitigatie op habitattypen
- Aanvullende onderbouwing haalbaarheid compensatieopgaven H9190 oude eikenbossen, H2310 stuifzandheiden met struikhei en H2330 zandverstuivingen (7 november 2025), A27/A12 Ring Utrecht, verder te noemen: Aanvullende Onderbouwing compensatie
- Aanvullende onderbouwing additionaliteit A27/A12 Ring Utrecht – (10 november 2025), verder te noemen: Aanvullende Onderbouwing additionaliteit
- Bijlage C: Ring Utrecht – verslag veldbezoek compensatie oude eikenbossen en stuifzandheiden/zandverstuivingen (netto compensatieplan) (27 augustus 2025)

In de deze reactie wordt eerst een aantal algemene punten naar voren gebracht. Vervolgens zal worden ingegaan op de inhoud van de stukken die namens de minister zijn overgelegd aangaande additionaliteit en vervolgens op de stukken die betrekking hebben op de compensatie.

A. Algemene reactie

Achtergrond en wijzigingen

1. Voor de in deze zaak relevante feiten verwijzen Kerngroep Ring Utrecht en andere naar wat daarover eerder is aangevoerd. Bij tussenuitspraak van 30 april 2025 oordeelde de Afdeling bestuursrechtspraak dat het tracébesluit op belangrijke onderdelen tekortschoot, met name waar het betreft de bescherming van de habitats en leefgebieden in de omliggende Natura 2000-gebieden. Na het oorspronkelijke tracébesluit van 17 november 2020 (TB2020) voor – kort gesteld – de verbreding van de A27 werd op 13 juli 2022 een wijzigingsbesluit (TB2022) genomen. Ook dit besluit is, zo blijkt uit de van de Afdeling

bestuursrechtspraak ontvangen stukken, inmiddels gewijzigd bij besluit van 11 november 2025 (TB2025). Tegen dit TB2025 en de daaraan ten grondslag liggende stukken, evenals de nadere onderbouwingen die zijn ingediend, richt zich deze reactie.

2. In artikel 3 van het TB2025 is bepaald dat de ‘realisatie van het project in de vorm van het starten van de met het project onlosmakelijk verbonden bouw- en aanlegactiviteiten’ uitsluitend is toegestaan, wanneer de ‘agrarische activiteiten’ van – kort samengevat – de uit te kopen agrariërs ‘zijn beëindigd’ en is ‘verzekerd dat hervatting van die activiteiten rechtens is uitgesloten’ door ‘intrekking van de vergunningen’ voor die activiteiten (TB2025, p 6).

De zes natuurvergunningen van agrarische bedrijven in Gelderland (ter mitigatie via extern salderen van effecten van stikstofdepositie van het tracébesluit, op de Veluwe en Binnenveld) zijn inmiddels ingetrokken, maar zijn nog niet onherroepelijk (Kerngroep Ring Utrecht en anderen hebben hier beroep aangetekend bij de rechtbank Gelderland). Besluiten op de verzoeken om intrekking van de natuurvergunningen van twee Utrechtse agrarische bedrijven (ter mitigatie via extern salderen van de effecten van het project op de Oostelijke Vechtplassen, Naardermeer, Nieuwkoopse Plassen & De Haack en Botshol) zijn nog niet genomen. In antwoord op recente vragen van provinciale staten van de provincie Utrecht hebben gedeputeerde staten van de provincie Utrecht meegedeeld dat vooralsnog geen besluit is genomen op deze intrekkingverzoeken, omdat de Afdeling bestuursrechtspraak nog een einduitspraak moet doen in de onderhavige procedure¹. Dit betekent dat er naar verwachting op zijn vroegst pas eind 2026 of zoveel later als de einduitspraak in de onderhavige zaak komt, op de intrekkingverzoeken kan worden beslist, zodat ook pas vanaf dat moment kan worden gestart met de uitvoering van de werkzaamheden voor het project.

TB2025: feiten en omstandigheden ten tijde van het besluit ten onrechte niet meegewogen

3. De door de Minister ingediende stukken gaan uit van een ex tunc beoordeling naar datum 13 juli 2022, dat is de datum van het wijzigingsbesluit TB2022, waartegen het beroep van Kerngroep Ring Utrecht en anderen zich inmiddels richt. Echter met de stukken is tevens een nieuw wijzigingsbesluit, het TB2025 aan de Afdeling bestuursrechtspraak gezonden. Het TB2025 wijzigt het TB2020 en het TB2022 onder meer ten aanzien van het moment van starten van de bouw- en aanlegactiviteiten in relatie tot de realisatie van de mitigerende maatregelen. Verder is een aanvullende onderbouwing ingediend van de compensatiemaatregelen uit het TB2022, is een aanvullende additionaliteitstoets uitgevoerd die voor het TB2022 grotendeels ontbrak, ondanks de toepassing van extern salderen, en is een aanvullende passende beoordeling gemaakt voor een aantal Natura2000-gebieden en habitattypen, die ontbraken in het TB2022.
4. De hoofdregel ten aanzien van het moment van beoordeling bij het nemen van een besluit is dat een bestuursorgaan bij het nemen van dat besluit alle op dat moment relevante feiten en ontwikkelingen bij de beoordeling betreft, met andere woorden: de feitelijke en juridische houdbaarheid van het besluit ex nunc beoordeelt. Dit uitgangspunt geldt voor alle bestuurlijke besluiten, waaronder herstelbesluiten die genomen worden in het kader van de bestuurlijke lus. Kerngroep Ring Utrecht en anderen verwijzen in dit

¹ Beantwoording schriftelijke vragen ex. art. 51 betreffende Tracébesluit A12/A27, Datum 16-12-2025 Documentnummer UTSP-806222231-29009, zie ook <https://www.stateninformatie.provincie-utrecht.nl/Documenten/Tracebesluit-A12-en-A27-ingediend-door-Volt-beantwoording.pdf>

kader naar een uitspraak van het College van Beroep voor het bedrijfsleven (CBB) van 8 december 2016 (ECLI:NL:CBB:2016:374). In deze uitspraak oordeelt het CBB ten aanzien van een in bestuurlijke lus genomen besluit als volgt:

“1.4.2 Uitgangspunt in het bestuursrecht is dat een bestuursorgaan zich bij het nemen van een besluit baseert op feiten en omstandigheden ten tijde van dat besluit, tenzij uit de wet of de aard van het te nemen besluit voortvloeit dat de feiten en omstandigheden zoals die zich voordeden op enig moment in het verleden bepalend zijn (zie ook r.o. 3.5.4 in de uitspraak van het College van 8 november 2012; ECLI:N:CBB:2012:BY2307). Dit uitgangspunt geldt voor alle bestuursrechtelijke besluiten en dus ook voor herstelbesluiten in het kader van de bestuurlijke lus. De WACC is een (gewogen) gemiddelde van de kosten die een gereguleerde onderneming heeft voor het aantrekken van eigen, onderscheidenlijk vreemd vermogen en wordt door het College naar vaste jurisprudentie als een in beginsel objectief gegeven beschouwd (zie de hiervoor genoemde uitspraak en de uitspraak van het College van 31 augustus 2011; ECLI:NL:CBB:2011:BR6195). Met de tussenuitspraken is het College tegemoetgekomen aan de wens van appellanten om bij de bepaling van WACC zo goed mogelijk aan te sluiten bij de wijze van financiering van vreemd vermogen, waarbij ACM het door hen voorgestelde trapjesmodel diende te hanteren. Hierbij past dat bij de invulling van het trapjesmodel gebruik wordt gemaakt van de meest recente gegevens. Het ligt dat ook niet in de rede dat ACM in de onderhavige zaken zou zijn gehouden om af te wijken van het hierboven geformuleerde uitgangspunt.”

5. De periode voor realisatie van het project betreft op grond van het TB2022 een periode van 7 jaar vanaf het besluit, de geplande openstelling is volgens het TB2022 daarom voorzien in 2029 (TB2022, p. 25). Gelet op het feit dat dit onderdeel van het TB2022 ongewijzigd is gebleven, blijft die periode van 7 jaar ook met het TB2025 ongewijzigd. Het project zal dan ook vanwege de ongewijzigde realisatieperiode van 7 jaar in het meest gunstige geval pas eind 2032, dus 7 jaar na het TB2025 gerealiseerd kunnen zijn.
6. Voor de beoordeling van de effecten van het project is in het TB2022 uitgegaan van de ten tijde van dat besluit relevante feiten en ontwikkelingen. Hoewel de realisatie van het project met het nieuwe TB2025 weer circa 3-4 jaar is opgeschoven, is de beoordeling door de staatssecretaris – ten onrechte – ex tunc naar het moment van het TB2022 uitgevoerd. De aan het TB2022 ten grondslag liggende feiten en ontwikkelingen zijn echter inmiddels aanzienlijk verouderd en leiden daarmee tot een TB2025 waarin de effecten van het project niet met de vereiste wetenschappelijke zekerheid zijn uitgesloten dan wel vastgesteld. Omdat steeds van de best beschikbare kennis² moet worden uitgegaan om negatieve gevolgen van een project met wetenschappelijke zekerheid te

² Het vereiste van ‘best beschikbare wetenschap’ omvat ook dat van de meest recente inzichten wordt uitgegaan, zie ook de recente Conclusie van AG Kokott over het op het voorzorgsbeginsel gestoelde vereiste van ‘best beschikbare wetenschap’ en de toepassing daarvan in het Europese natuurbeschermingsrecht (Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn), AG HvJ EU, Conclusie van 18 september 2025, Zaak C 131/24, VIRUS: "92. Bovendien vereisen maatregelen op grond van het voorzorgsbeginsel – en dus inzonderheid de toepassing van bepalingen van het milieurecht van de Unie – in de regel dat op basis van de meest betrouwbare wetenschappelijke gegevens en van de meest recente resultaten van internationaal onderzoek een complete beoordeling van de betrokken risico's wordt gemaakt.⁽⁴¹⁾ Ook op het gebied van natuurbescherming wordt dit geregeld⁽⁴²⁾ en terecht door het Hof verlangd, in het bijzonder voor de bewijslevering dat is voldaan aan de nodige voorwaarden om af te wijken van de beschermingsregeling van de vogelrichtlijn⁽⁴³⁾, zonder zich evenwel uitdrukkelijk op deze beginselen te beroepen.”. Appellanten verwijzen naar de daarin genoemde jurisprudentie van het HvJ EU in voetnoten 42 en 43.

kunnen uitsluiten, hadden in de beoordeling van het TB2025 alle feitelijke en juridische ontwikkelingen sinds het TB2022 daarom moeten worden meegenomen.

7. De minister heeft in het TB2025 (p. 5) onder meer gesteld dat de wijziging van artikel 2 lid 3 van het TB2022, waarin is bepaald dat geborgd wordt dat de intrekingsbesluiten zijn genomen voordat wordt gestart met de realisatie van het project A27/A12 Ring Utrecht, een wijziging van ondergeschikte aard is. Appellanten bestrijden dit. Zonder deze bepaling hadden de werkzaamheden ter uitvoering van het project direct gestart kunnen worden na het TB2020 dan wel het TB2022. Dat is de facto op dit moment niet meer mogelijk. Dit betekent dat de oorspronkelijke opleverdatum (2029) die volgde uit het TB2022 minimaal 3-4 jaar is opgeschoven (eind 2032 of later), niet alleen feitelijk, maar nu ook in juridische zin, waardoor nieuwe inzichten omtrent ontwikkeling verkeersstromen, onzekerheid, staat van Natura2000-gebieden en habitattypen en soorten, etc., bij de beoordeling betrokken hadden moeten worden, niet alleen omdat dit volgt uit het vereiste van toepassing van de best beschikbare wetenschappelijke kennis, maar ook omdat met verouderde gegevens de conclusie dat significante effecten zijn uitgesloten dan wel de omvang hebben zoals vastgesteld, niet met de vereiste zekerheid kan worden getrokken. De nieuwe ontwikkelingen en inzichten die door de beoordeling ex tunc van de minister buiten beschouwing zijn gebleven en die van invloed zijn op de getrokken conclusies inzake de effecten van het project op de beschermde Natura 2000-gebieden zullen hieronder per onderdeel verder worden besproken.

Ontwikkelingen verkeersstromen en afkap

8. De voorgaande conclusie dat de feiten en ontwikkelingen ten tijde van het TB2025 ten onrechte buiten beschouwing zijn gelaten geldt eveneens voor nieuwe inzichten in andere voor die beoordeling relevante feiten, zoals nieuwe inzichten inzake verkeersstromen. Mogelijk moeten bepaalde wegvakken die vanwege de afkapgrens van 500 motorvoertuigen per etmaal per rijrichting (mvt/etm/rr) in het TB2022 niet nader waren beschouwd, conform de daarvoor geldende jurisprudentie, nu wel beoordeeld worden. Immers ten gevolge van de autonome groei van het verkeer zullen bepaalde wegvakken die op basis van de verkeersmodellen uit het TB2022 buiten beschouwing waren gelaten (in verband met een projecteffect van minder dan 500 mvt/etm/rr), nu wel leiden tot een projecttoename van meer dan 500 mvt/rr/etm ten gevolge van de latere realisatie van het project en de autonome groei van het verkeer. De gevolgen daarvan zullen vervolgens passend beoordeeld moeten worden. Dit is nagelaten in het TB2025.

25 kilometer afkap

9. Het RIVM concludeert op grond van recent, op 19 september 2025, gepubliceerd onderzoek, "*Uncertainty in calculated nitrogen deposition from individual sources*"³, dat van de eerder aangenomen onzekerheid voor het toerekenen van stikstofdepositie over afstanden groter dan 25km na deugdelijk wetenschappelijke onderzoek door het RIVM niets overblijft.

³ Zie.

<https://www.rivm.nl/publicaties/nieuw-onderzoek-naar-onzekerheden-in-stikstofberekeningen-betekenis-voor-beleid>

10. In de bij het rapport behorende kennisnotitie van het RIVM⁴ die relevant is voor de vraag of de 25km-afkap die in het TB2022 en dus automatisch ook in het TB2025 is toegepast, wetenschappelijk houdbaar is, wordt het volgende geconcludeerd,:

“Op basis van de gevoeligheidsanalyse ‘Uncertainty in calculated nitrogen deposition from individual sources’ blijkt dat de onzekerheden in de berekeningen van de depositie niet groter worden als de afstand toeneemt. De onzekerheid neemt op afstand van de bron eerst zelfs af. Tot welke afstand de onzekerheid afneemt is afhankelijk van de soort bron en ligt tussen 50 en 150 kilometer. Boven deze afstand neemt de onzekerheid weer toe. Eerder werd onder andere op basis van een gevoeligheidsanalyse (TNO, 2022) aangenomen dat onzekerheid met afstand toenam; dit was één van de argumenten bij het invoeren van de afstandsgrens van 25 kilometer in de AERIUS Calculator (zie tekstkader voor toelichting). Op dit punt is nu sprake van voortschrijdend inzicht. Over wat dit precies betekent bestaat nog geen wetenschappelijke consensus.” (Kennisnotitie RIVM, 19 september 2025, p. 5 en 6, onderstreping toegevoegd).

11. In het TB2025 is evenals in het TB2022, ten onrechte uitgegaan van een maximale effectafstand van 25 kilometer. Met andere woorden, ondanks de nieuwe best beschikbare wetenschappelijke kennis waaruit blijkt dat die afkap wetenschappelijk bezien onhoudbaar is, heeft de minister deze (wederom) in het TB2025 toegepast (of in ieder geval nagelaten dat aan te passen). Ten tijde van het TB2025 was duidelijk dat de zogenaamde 25km-afkap niet gebaseerd is op de best beschikbare wetenschap, zodat deze hoe dan ook niet aan het TB2025 ten grondslag had mogen worden gelegd. Het leidt er ook toe dat er aanzienlijk meer effecten zijn van het project, omdat de effecten van stikstofdepositie maar tot een afstand van 25 km zijn beoordeeld, maar feitelijk en op basis van de best beschikbare wetenschap, veel verder reiken.

Rendac uitspraak

12. Ook aan de zgn. Rendac uitspraak van 18 december 2024 is geen gevolg gegeven in het TB2025. Het TB2025 (en het TB2022 en TB2020) beoordelen slechts de ecologische gevolgen ten gevolge van de uitbreiding/wijzigingen. Een passende beoordeling voor het totale project (nieuwe situatie zonder intern salderen met de huidige situatie) ontbreekt. Voor een nadere onderbouwing van dit standpunt verwijzen appellanten naar het namens hen bij de Afdeling ingediende verzoek van 25 maart 2025 (zie bijlage).

B. Additionaliteit

13. Allereerst zal een aantal algemene opmerkingen worden gemaakt over het additionaliteitsvereiste. Vervolgens zal worden ingegaan op de nadere onderbouwing additionaliteit zoals die namens de Minister is ingediend inzake additionaliteit in relatie tot artikel 6 lid 1 Habitatrichtlijn⁵ (HrI) en meer in het bijzonder op de Oude Eikenbossen

⁴ Kennisnotitie Nieuw onderzoek naar onzekerheden in stikstofberekeningen: betekenis voor beleid, KN-2025-0098, 19 september 2025, zie ook <https://www.rivm.nl/bibliotheek/rapporten/KN-2025-0098.pdf>

⁵ Richtlijn 92/43/EEG van de Raad van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna, Publicatieblad Nr. L 206 van 22/07/1992

(Veluwe) en overgangs- en trilvenen, veenmosrietlanden (Binnenveld). Daarna zal worden gereageerd op de nadere onderbouwing additionaliteit in relatie tot artikel 6 lid 2 Hrl voor de habitattypen waarvoor significant negatieve effecten ten gevolge van het project niet kunnen worden uitgesloten en waarvoor de effecten worden gemitigeerd middels externe saldering. Omdat ten behoeve van de nadere onderbouwing additionaliteit ex artikel 6 lid 2, door de Minister een aanvullende passende beoordeling is gemaakt voor een aantal nog niet eerder beoordeelde habitattypen en Natura 2000-gebieden, zal in dit onderdeel van de reactie ook gereageerd worden op deze passende beoordeling, voor zover relevant. Vervolgens zal bij de additionaliteit op grond van artikel 6 lid 2 worden stilgestaan, per relevant Natura 2000-gebied.

Additionaliteitsvereiste algemeen

14. Op basis van artikel 6 lid 1 Hrl geldt dat bij de inzet van extern salderen als mitigerende maatregel in een passende beoordeling, gemotiveerd moet worden dat het behoud van de staat van instandhouding door het treffen van instandhoudingsmaatregelen is gewaarborgd, dan wel dat het herstel van de staat van instandhouding mogelijk blijft, zoals door de Afdeling bestuursrechtspraak uiteengezet is in de tussenuitspraak in deze zaak (r.o. 81.4). Op grond van de vereisten van lid 2 van artikel 6 Hrl heeft de Afdeling bestuursrechtspraak verder het volgende geoordeeld in de tussenuitspraak:

“De Afdeling leidt hieruit af dat een maatregel die als passende maatregel zou kunnen worden ingezet, als mitigerende maatregel in een passende beoordeling kan worden betrokken als andere maatregelen zijn of zullen worden getroffen om een dreigende verslechtering en verstoring met significante gevolgen voor soorten en habitattypen te voorkomen.” (tussenuitspraak, r.o. 81.5).

En:

“Gelet op wat op de beheerplannen staat, is het op basis van de in deze procedure op dit moment beschikbare gegevens naar het oordeel van de Afdeling niet mogelijk om voor de habitattypen oude eikenbossen en overgangs- en trilvenen, veenmosrietlanden te oordelen dat het halen van de instandhoudingsdoelen mogelijk is ook zonder de inzet van de (gedeeltelijke) beëindiging van de onder 72 genoemde agrarische bedrijven.

Verder geldt dat de minister met het uitsluitend overleggen van de notitie ontwikkeling stikstofdepositie ten aanzien van de habitattypen in de zes betrokken Natura 2000-gebieden waarvoor extern salderen in dit geval is ingezet, nog geen invulling heeft gegeven aan het additionaliteitsvereiste in relatie tot artikel 6, tweede lid, van de Habitatrichtlijn. De Afdeling verwijst hierbij naar wat hiervoor onder 81.5 en 81.6 hierover is overwogen.” (tussenuitspraak, r.o. 81.8 en 81.9):

15. Kortom, de onderbouwing van het additionaliteitsvereiste is onvoldoende zowel in het licht van lid 1 als ook in het licht van lid 2 van artikel 6 Hrl, wat betreft het in de tussenuitspraak beoordeelde TB2022. Kerngroep Ring Utrecht en anderen komen tot dezelfde conclusie inzake TB2025, hetgeen hierna verder zal worden toegelicht.
16. Alvorens meer in detail in te gaan op de nadere onderbouwing additionaliteit brengen appellanten enkele onderdelen uit het rapport van Bobbink et. al (2022)⁶ naar voren. Doel

⁶ Herstelbaarheid van door stikstofdepositie aangetaste Natura 2000-habitattypen: een Overzicht, 18 januari 2022. NB: publicatie voor de datum van het TB2022.

van dit rapport is om een meer compleet beeld te schetsen van de herstelbaarheid van voor stikstof gevoelige en zeer gevoelige habitat(sub)typen (pag. 1).

17. In dit rapport is per habitattype of -subtype in de vorm van een “factsheet” een wetenschappelijke evaluatie uitgevoerd van de sinds 2012 nieuw verschenen publicaties over herstelbeheer van het betreffende habitat(sub)type. De maatregelen beschreven in de PAS-herstelstrategie uit 2014 hebben daarbij als basis gediend, en de nieuwe informatie is daarmee geïntegreerd om tot een afgewogen (“evidence-based”) oordeel te komen over de (eventuele) herstelbaarheid van het type onder de heersende omstandigheden. Hierbij is kort beschreven welk herstel – of deelherstel - wel of niet mogelijk is en welke nadelen er eventueel bij kunnen optreden. De mogelijkheid voor herstel (“herstelbaarheid”) is tenslotte in vier categorieën ingedeeld, waarbij per categorie de kansrijkheid van herstelmaatregelen en een omschrijving is weergegeven (zie pag. 1/2 van dit rapport):

Tabel 1. Indeling van de herstelbaarheid van door stikstof aangetaste habitattypen in vier categorieën.

Categorie herstelbaarheid	Omschrijving
<u>Slecht</u> (kansarm)	Het herstel is tot nu toe (vrijwel) niet mogelijk gebleken
<u>Matig</u> (matig kansarm)	Bij het uitgevoerde herstelbeheer treedt wel enig herstel op, maar veel aangetaste aspecten worden niet opgelost
<u>Tamelijk goed</u> (tamelijk kansrijk)	Er treedt wel herstel op in processen en biodiversiteit, maar dit is in een aantal aspecten onvolledig of herstel is kansrijk voor bepaalde processen en kansarm voor één aspect, bijvoorbeeld biodiversiteit.
<u>Goed</u> (kansrijk)	Het uitgevoerde herstelbeheer heeft geleid tot een ecosysteem dat goed overeenkomt met een niet aangetaste versie
<u>Onbekend</u>	Er is geen onderzoek uitgevoerd naar de herstelbaarheid van stikstofaantasting

18. Het rapport bestaat uit 26 “factsheets”, waarin per voor stikstof (zeer) gevoelig habitat(sub)type de herstelbaarheid wordt geëvalueerd. Per habitat(sub)type is eerst kort een kenschets gegeven van het betreffende type. Vervolgens is de status van het betreffende habitat(sub)type in Nederland, vooral wat betreft aantasting door stikstofdepositie, beschreven. Daarna volgt het onderdeel waarin op de herstelbaarheid van het type is ingegaan, met speciale aandacht voor sinds 2012 nieuw verschenen of verkregen inzichten wat herstelbeheer betreft. Dit alles leidt tot een concluderend gedeelte, waarbij de herstelbaarheid van het type is ingedeeld in één van de hiervoor weergegeven categorieën (zie voorgaande tabel). Het rapport wordt afgesloten met een kort hoofdstuk met een synthese van de conclusies per habitat(sub)type en een samenvattende tabel met de herstelbaarheid van door stikstof aangetaste habitat(sub)typen.
19. In de navolgende tabel zijn de conclusies uit dit rapport samengevat voor wat betreft de herstelbaarheid van dit habitattype in de hiervoor genoemde samenvattende tabel. Daarbij is per habitattype aangegeven wat de herstelbaarheid is van dit habitattype, waarbij de indeling is gehanteerd zoals weergegeven in de voorgaande tabel.

Samenvattende tabel met een overzicht van de herstelbaarheid van de in dit rapport besproken stikstofgevoelige habitattypen. H2000 type: verkorte naam Natura 2000-habitattypen (* = prioritair habitatype); totaal oppervlak (ha) van het type; staat van instandhouding (2013-2018) - dat is: Natura 2000-staat van instandhouding betreffende de structuur en functie in de periode 2013-2018; KDW = kritische depositie waarde in kg N/ha/jaar; % oppervlak met overschrijding in 2018 (geel = < 30%, oranje = 30-50% en rood = > 50%); inschatting van de mate van overschrijding (gering, medium en hoog; Bobbink 2021a) en inschatting van de herstelbaarheid (tamelijk goed, matig, slecht en onbekend). De meest rechter kolom geeft de urgentie van de gewenste snelheid van de stikstofreductie: donkerrood onder KDW in 2025 en oranje in 2030.

H2000 type	Verkorte naam	Oppervlakte	Staat van instandhouding	KDW	Oppervlak met overschrijding in 2018	Mate van overschrijding	Herstelbaarheid	Urgentie daling N-depositie
		ha	(2013-2018)	(kg N/ha/jaar)	(%)			
2330	Zandverstuivingen	2774	slecht	10	100	hoog	slecht	
6230*	Heischrale graslanden	564	slecht	10	100	hoog	slecht	
7110A*	Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	8	slecht	7	100	medium	slecht	
7110B*	Actieve hoogvenen (heideveentjes)	57	slecht	11	99	hoog	slecht	
7120	Herstellende hoogvenen	7079	slecht	7	100	hoog	slecht	
9190	Oude eikenbossen	2011	slecht	15	100	hoog	slecht	
2130BC*	Grijze duinen-kalkarm/heischraal	6099	matig	10	99	medium	matig	
2310	Stuifzandheide met struikhei	2430	slecht	15	78	medium	matig	
3110	Zeer zwak gebufferde vennen	70	slecht	6	100	medium	matig	
4030	Droge heiden	14287	slecht	15	66	medium	matig	
7140A	Trilveen	154	slecht	17	29	medium	matig	
7140B	Veenmosrietlanden	1525	slecht	10	100	hoog	matig	
2130A*	Grijze duinen-kalkrijk	5550	matig	15	30	gering	tamelijk goed	
2150*	Duinheide met struikhei	160	matig	15	34	gering	tamelijk goed	
2190B	Vochtige duinvaleien (kalkrijk)	1106	matig	20	22	gering	tamelijk goed	
3130	Zwak gebufferde vennen	310	slecht	8	100	hoog	tamelijk goed	
4010A	Vochtige heiden (hogere zandgronden)	1430	matig	17	33	gering	tamelijk goed	
4010B	Vochtige heiden (laagveen)	182	matig	11	100	medium	tamelijk goed	
6210	Kalkgraslanden	95	slecht	21	26	gering	tamelijk goed	
6410	Blauwgraslanden	196	matig	15	73	medium	tamelijk goed	
9160	Eiken-haagbeukenbossen	848	slecht	20	94	medium	tamelijk goed	
2180A	Duinbossen (droog)	4580	matig	15	92	medium	onbekend	
2180C	Duinbossen (binnenduinrand)	1891	matig	25	29	gering	onbekend	
2320	Binnenlandse kraaiheibegroeiingen	297	matig	15	36	gering	onbekend	
6120*	Stroomdalgraslanden	74	slecht	18	55	gering	onbekend	
9120	Beuken-eikenbossen met hulst	7476	matig	20	99	medium	onbekend	

20. In Tabel 2 is ook een overzicht gegeven van het oppervlak (% van het areaal) van een habitatype dat in 2018 een stikstofdepositie hoger dan de KDW kende (“overschrijding”), naast de grootte van deze overschrijding en de gevolgen daarvan. Deze twee gegevens zijn door Bobbink et al. (2022) gecombineerd met de herstelbaarheid van het habitatype om zo tot een gefundeerde inschatting te komen van de vereiste snelheid voor de reductie van de stikstofdepositie tot onder de KDW (meest rechter kolom). Uitgangspunt hierbij is dat als a) de grootte van de overschrijding ongunstig was – en over een groot oppervlak – én b) ook de herstelbaarheid ongunstig (slecht of matig) is, er zeer dringend en snel maatregelen noodzakelijk zijn. Om te voorkomen dat de verslechtering van deze habitats zich voortzet, of zelfs tot verlies van het habitat zal leiden, moeten dus op korte termijn (voor eind 2025), aldus Bobbink et al. (2022) maatregelen genomen worden om de stikstofdepositie te reduceren tot onder het niveau van de KDW. Voor de negen habitattypen met een tamelijk goede herstelbaarheid kan de vereiste snelheid van de verlaging van de stikstofdepositie wat lager zijn. Voor deze systemen is een reductie tot onder de KDW in 2030 adequaat, zeker bij goed uitgevoerd herstelbeheer. In de navolgende reactie zal geregeld worden gerefereerd aan deze rapportage, omdat die zowel inzicht geeft in de rol van stikstof en de KDW per habitatype om te komen tot de vereiste condities voor instandhouding alsmede ten behoeve van de vereiste stikstofmaatregelen om (verdere) verslechtering te voorkomen voor een bepaald habitatype.

Additionaliteit Oude Eikenbossen (artikel 6 lid 1 Hrl)

21. In r.o. 81.7 van de tussenuitspraak heeft de Afdeling geoordeeld dat een blijvende daling van de stikstofdepositie voldoende dient te zijn onderbouwd waar het betreft het kunnen voldoen aan de instandhoudingsdoelstellingen voor de verschillende habitattypen. Echter gelet op hetgeen is vermeld in de beheerplannen voor de oude eikenbossen (Veluwe) en de overgangs- en trilvenen, veenmosrietslanden (Binnenveld) is het niet mogelijk om voor deze habitattypen te oordelen dat het halen van de instandhoudingsdoelstellingen mogelijk is ook zonder de inzet van de saldogevende agrarische bedrijven, aldus de Afdeling in de tussenuitspraak. In het beheerplan Veluwe wordt onder meer gevreesd voor het verloren gaan van het habitatype 'Oude eikenbossen'.
22. In de nadere onderbouwing additionaliteit concludeert de Minister dat het met het halen van de instandhoudingsdoelen voor Oude eikenbossen op termijn goed komt. Daarover is het volgende aangevoerd:

"In de gebiedsanalyse wordt geconcludeerd dat behoud is geborgd, verslechtering wordt voorkomen en de instandhoudingsdoelstelling binnen bereik blijft bij de voorziene daling van stikstofdepositie en de beoogde herstelmaatregelen. Ook in het beheerplan wordt voor Oude eikenbossen aangegeven dat een gunstige staat van instandhouding is voorzien in de 3e planperiode (blz. 44). Op basis hiervan mocht de Minister ervan uitgaan dat, met de voorziene daling in de gebiedsanalyse in combinatie met de voorziene maatregelen, de instandhoudingsdoelstelling van dit habitatype binnen bereik bleef." (paragraaf 4.3.5 nadere onderbouwing additionaliteit)

Bij nadere analyse van zowel het beheerplan Veluwe als de PAS-gebiedsanalyse die in 2017 voor de Veluwe is opgesteld, blijkt dat deze conclusie niet gedragen wordt door de feiten. Voor de Oude eikenbossen geldt zowel een uitbreidingsopgave ten aanzien van het oppervlak van het habitat als een verbeteropgave ten aanzien van de kwaliteit. Als het gaat om de kwaliteit van het habitatype is in de PAS-Gebiedsanalyse hier het volgende over opgenomen:

"Kwaliteit: sinds ca. 1950 achteruit gegaan, met name door stikstofdepositie (hogere voedselrijkdom bodem) en bosbeheer (gebrek aan structuurvariatie en licht op de bodem; strooiselophoping. (PAS-gebiedsanalyse, par. 5.15.2)

En:

De belangrijkste knelpunten voor Oude eikenbossen (H9190) vormen op de Veluwe: K1 Effecten van stikstofdepositie (vermesting K1a, verzuring K1b, directe effecten K1c)

...

Aangezien de groeiplaats van de Oude eikenbossen in ons land zeer voedselarm en relatief slecht gebufferd is, is het aannemelijk dat het netto-effect (zeer) negatief zal zijn." (PAS-gebiedsanalyse Veluwe, par. 5.15.3)

In het Beheerplan Veluwe staat hierover het volgende:

"Doelbereik Gunstige staat van instandhouding in 3e planperiode

....

Veel opstanden op de Veluwe lijken in een vervroegde vervalphase geraakt. De vitaliteit van de bomen neemt plaatselijk sterk af en natuurlijke verjonging ontbreekt.

Dit zijn ingrediënten die uiteindelijk kunnen leiden tot het verdwijnen van het habitatype. Afname van de stikstofdepositie is voor dit habitatype dan ook cruciaal. (pag. 44 e.v).

M17a Opstelling herstelprogramma's boshabitats en boshabitatsoorten. Van de boshabitats verdient met name het Oude eikenbos bijzondere aandacht. De vitaliteit gaat snel achteruit. Dit wordt met name toegeschreven aan de jarenlange verhoogde stikstofdepositie. De beschikbare PAS-maatregelen schieten voor dit habitatype ernstig tekort. De komende beheerplanperiode zal verder onderzoek worden gedaan naar nieuwe herstelmaatregelen." (Beheerplan Veluwe, 2017 p. 62 e.v.)

Van den Burg komt in een deskundigenrapport voor appellanten, zie bijlage, tot de volgende conclusie inzake de uitgevoerde additionaliteitstoets in relatie tot de instandhoudingsdoelen (beantwoording vraag 2):

"Dit is duidelijk niet in overeenstemming met, of onderbouwd door, de inhoudelijke onderdelen van het document (en het beheerplan) en is zeker niet gestoeld op de op dat moment aanwezige wetenschappelijke kennis. Van den Burg et al. 2014 wijzen op de stikstofeffecten van de Oude eikenbossen in de voedselketen en Lucassen et al. 2014 (2x) ontleden de oorzaken van de eikensterfte. Deze kennis is ook, met additionele referenties terug te vinden in Bobbink et al. (2017) en Van den Burg & Vogels (2017). In deze periode is dus nadrukkelijk naar voren gebracht dat de kwaliteit van het habitatype ernstig teruggelopen is.

We zien dat ook terug in de formele Habitatrichtlijn-rapportages: in 2013 werd het perspectief voor de Oude Eikenbossen als 'matig ongunstig' ingeschat, maar in 2019 als 'zeer ongunstig'. De toegenomen kennis en het vaststellen van het achteruit hollen van de habitatkwaliteit voor H9190, tezamen met het ontbreken van adequate herstelmaatregelen, hebben tot dit verschil tussen de rapportages geleid. Dat deze ontwikkeling zich aan het voltrekken was, werd al onderkend in 2014 en gebruikt in de habitatrichtlijnrapportage van 2019."

23. Hiervoor is door appellanten gewezen op Bobbink et al. (2022)⁷ (publicatie voor het moment van het TB2022). Hierin wordt geconcludeerd voor dit habitatype⁸ (pag. 59):

Conclusie

De aantasting van dit habitatype (H9190) door stikstofdepositie is ernstig en complex. Op dit moment zijn er nog geen effectieve maatregelen bekend, en de herstelbaarheid wordt daarom als slecht (kansarm) beoordeeld. Mogelijk gaat steenmeeltoevoeging op langere termijn voor (gedeeltelijk) herstel zorgen, maar dat is nu nog niet duidelijk. Bij te hoog blijvende stikstofdepositie zal de verslechtering zich voortzetten. Wordt de stikstofdepositie binnen afzienbare termijn beneden de KDW gebracht, dan wordt de verslechtering op termijn een halt toegeeroepen met meer mogelijkheden voor behoud van wat er van dit habitat nog over is.

⁷ Herstelbaarheid van door stikstofdepositie aangetaste Natura 2000-habitattypen: een Overzicht, 18 januari 2022

⁸ Ook volgens het advies van de ecologische autoriteit (25 april 2024) zijn er voor oude eikenbossen nog geen bewezen herstelstrategieën beschikbaar.

Bobbink (2021)⁹ stelt hieromtrent (pag. 58): “Tot nu toe is er in Nederland geen herstelstrategie ontwikkeld die effectief de negatieve gevolgen van gecumuleerde verzuring en vermesting door stikstofdepositie kan wegnemen in dit habitattype.”

In Bobbink et al. (2022) wordt geadviseerd om de stikstofdepositie op het habitattype Oude eikenbossen uiterlijk in 2025 onder de KDW te brengen. Een groot deel (90%) van het totale oppervlak van oude eikenbossen op voedselarme zandgronden (H9190) in Nederland wordt aangetroffen in het grootste Natura 2000-gebied van Nederland, de Veluwe (pag. 56 Bobbink et al. 2022).

Bobbink (2021) stelt dit nog scherper (pag. 58):

“Concluderend moet gesteld worden dat de hoge stikstofdepositie in dit habitattype zo snel als mogelijk verminderd moet worden, liefst tot echt lage niveaus voordat het gehele bosecosysteem – en daarmee ook het habitattype – instort.”

24. Inmiddels is voor de Veluwe ook een natuurdoelanalyse (NDA)¹⁰ opgesteld, die de PAS-gebiedsanalyses zou moeten vervangen. De conclusies uit de NDA liggen in de lijn met eerdere bevindingen zoals die hierboven en in de reactie van van den Burg zijn beschreven. In de natuurdoelanalyse voor de Veluwe (5 juni 2023) is de conclusie dat het behoud van dit habitattype niet is geborgd en dat uitbreiding van oppervlakte en verbetering van kwaliteit niet in zicht is (pag. 78):

H9190 Oude eikenbossen

Tabel 9-2 Beoordeling doelbereik H9190 Oude eikenbossen

Gebied	Veluwe
Habitattype	H9190 Oude eikenbossen
Behoud	Niet geborgd
Uitbreiding oppervlakte	Niet in zicht
Verbetering kwaliteit	Niet in zicht
Eindoordeel	Nee, tenzij

De conclusies uit de NDA zijn overigens grotendeels gebaseerd op feiten en inzichten die al bekend waren ten tijde van het TB2022, zoals van den Burg ook aantoont in zijn nadere reactie, zie bijlage.

25. In aanvulling daarop wordt gewezen op het advies van de Ecologische Autoriteit omtrent beschikbare herstelstrategieën voor habitattypen op de Veluwe¹¹ (pag. 11): “De Ecologische Autoriteit benadrukt dat er sprake is van (zeer) sterke verzuring van de bodem, zeker ook van de daarvoor gevoelige habitats zoals bijvoorbeeld droge heiden, oude eikenbossen en beuken eikenbossen met hulst. Over dit onderwerp ontwikkelen de inzichten zich snel, echter, er zijn nog geen bewezen herstelstrategieën beschikbaar.”
26. Er zijn voor het habitattype oude eikenbossen nog geen bewezen herstelstrategieën beschikbaar. Geconcludeerd wordt daarom dat het behalen van de instandhoudingdoelstellingen voor de oude eikenbossen op de Veluwe allerm minst zeker is en op grond van de feiten en omstandigheden zeer onwaarschijnlijk is en dat deze conclusie ook al te trekken is op grond van de feiten en omstandigheden ten tijde van het

⁹ Bobbink, R. (2021). Effecten van stikstofdepositie nu en in 2030: een analyse. Onderzoekcentrum B-WARE, Nijmegen. Rapportnummer RP-20.135.21.35.

¹⁰ Natuurdoelanalyse Veluwe (57), Eindconcept, Provincie Gelderland, 5 juni 2023

¹¹ Advies over de Natuurdoelanalyse Veluwe, provincie Gelderland, 25 april 2024

TB2022. Om de instandhoudingdoelstellingen te halen is stikstofreductie tot onder de KDW op korte termijn (uiterlijk 2025) noodzakelijk (en overigens ook om verdere verslechtering te voorkomen). Nu deze doelstelling nog lang niet in zicht is voor dit habitattype, is onvoldoende aangetoond dat de voor het tracébesluit in te zetten stikstofdeposities van de saldogevende agrarische bedrijven niet nodig zijn voor de instandhoudingsdoelstellingen van dit habitattype (en ook nodig is om verslechtering te voorkomen). Daarmee is niet voldaan aan het additionaliteitsvereiste.

Additionaliteit overgangs- en trilvenen, veenmosrietlanden (artikel 6 lid 1 Hrl)

27. Voor het habitattype overgangs- en trilvenen, veenmosrietlanden in het Natura 2000-gebied Binnenveld kan een vergelijkbare reactie gegeven worden als inzake Oude eikenbossen. Ook hier schetst de PAS-gebiedsanalyse een veel gunstiger beeld dan op grond van de daaronder liggende feiten en omstandigheden gerechtvaardigd is. Voor dit habitattype geldt een behouddoelstelling voor zowel oppervlakte als kwaliteit (<https://www.natura2000.nl/gebieden/utrecht/binnenveld/binnenveld-doelstelling>).

28. Al eerder is door appellanten gewezen op het feit dat dit habitattype is verdwenen, zie onderstaande verschilanalyse uit Aeries¹²:

Voor de leesbaarheid is de conclusie hier vergroot weergegeven:

Habitattype: H7140B - Overgangs- en trilvenen (veenmosrietlanden)

- Oorzaak verschil T0-T1: ongeschikt worden condities door drukfactor (habitat verdwenen uit hexagoon)
- Opmerking oorzaak verschil: Het habitattype kwam in 1999 voor in De Hel, met een oppervlak van 0,38 ha, maar is in 2012 geheel niet meer aangetroffen. Op de betreffende locaties was in 2012 voornamelijk soortenarm rietland, met
- Beoordeling verschil T0-T1: toetsen op KDW T0
- Opmerking beoordeling verschil: Voor Veenmosrietland geldt een behoud van oppervlakte en kwaliteit. Voor beiden is het gebied achteruitgegaan, sterker het is geheel verdwenen. Als PAS maatregel is in het beheerplan opgenomen om 6 ha

29. In de Natuurdoelanalyse voor Binnenveld (Provincie Utrecht, 31-03-2023) wordt vastgesteld dat het habitattype Overgangs- en trilvenen in 1999 daar nog voorkwam, maar sinds 2012 daar niet meer is aangetroffen, waarbij verwezen wordt naar een bron uit 2021 (pag. 49):

5.1.4 H7140B - Overgangs- en Trilvenen (veenmosrietlanden)

5.1.4.1 Verspreiding en oppervlak

In Figuur 5-7 is de verspreiding van Overgangs- en Trilvenen (veenmosrietlanden) binnen het Natura 2000-gebied Binnenveld weergegeven. Het theoretisch doel voor dit habitattype is met de T0 omvang berekend, omdat er geen gegevens bekend zijn uit het in de in de methode beschreven bestand, eveneens als in andere karteringen in rondom 2013. Hieruit komt een theoretisch doel van 0,61 ha in het Binnenveld (Tabel 5-1). Het huidige oppervlak bedraagt 0 ha. Het habitattype kwam in 1999 voor in De Hel, met een oppervlak van 0,38 ha, maar is in 2012 geheel niet meer aangetroffen (Slingerland, 2021). Op de betreffende locaties was in 2012 voornamelijk soortenarm rietland, met slechts plaatselijk een geringe veenmosbedekking, elzenbroekbos en struweel van Grauwe wilg gekarteerd (van der Goes en Groot, 2012). Zeer waarschijnlijk is het habitattype verdwenen door het staken van het maaibeheer ter plaatse, met als gevolg verruiging en bos- en struweelopslag (Slingerland, 2021). Daarnaast is mogelijk ook de ontoereikende grondwaterstand een oorzaak (van Ursem & Fernandes Potter, 2023; zie §5.1.4.2.2 abiotische kenmerken).

30. In de NDA (p. 90) wordt voor dit habitattype dan ook geconcludeerd dat met de aanvullende maatregelen verslechtering niet valt uit te sluiten ('nee tenzij' de stikstofdepositie daalt tot onder KDW). Deze analyse is gebaseerd op informatie die zo goed als beschikbaar was ten tijde van het wijzigingsbesluit (Eindversie NDA is van 31-03-2023 en wijzigingsbesluit is van 13-07-2022).
31. Ook de Ecologische Autoriteit concludeert¹³: "Voor de veenmosrietlanden zijn alle maatregelen waarschijnlijk onvoldoende om het behoud van oppervlakte en kwaliteit te garanderen." (pag. 1), zie ook navolgende tabel (pag. 90):

¹³ Advies over de Natuurdoelanalyse Binnenveld, provincies Utrecht en Gelderland, 20 november 2023.

Habitattypen	Doel	Oppervlak		Kwaliteit		Kneipunten	Voorgestelde maatregel	Oppervlak	
		Huidige situatie	genomen en geplande maatregelen	Huidige situatie	genomen en geplande maatregelen			Na aanvullende maatregelen	Kwaliteit
Overgangs- en Trilvenen (veenmosriet landen)	Behoud oppervlakte en kwaliteit	Nee, tenzij	Nee, tenzij	Info te summier	Nee, tenzij	Optimalisatie hydrologische systeem - kwaliteit en kwantiteit kwelflux Vergrotten areaal en connectiviteit - niet aanwezig Vergrotten dynamiek en diversiteit - niet van toepassing Verminderen nutriënten en chemische stoffen - te hoge stikstofdepositie, toevoer via grondwater van nutriënten uit de omliggende landbouwgebieden, toevoer van sulfaat en organische verbindingen vanuit de Enka pluim. herstel biotische kwaliteit - vergaande verruiging (wilgenbosje) op de locatie waar Veenmosrietland voorheen voorkwam. Dit is gerelateerd aan hydrologische systeem en nutriënten en chemische stoffen Aanpak exoten - appelbes, grote berenklaauw en Japanse duizendknoop	Binnen Natura 2000-begrenzing 7. Retentiefunctie laten vervallen. 8. Optimaliseren beheer. Buiten Natura 2000-begrenzing 4. Natuurinrichting Goede Troost. 5. Realisatie aaneengeslotenheid Groene Grens. 9. Exoten verwijderen Onderzoeksmaatregelen 11. Middels een veldbezoek bepalen in hoever het herstel van Veenmosrietland mogelijk is door het verwijderen van alle opslag. 13. Invloed klimaatverandering op het hydrologische systeem. 14. Onderzoek naar de grondwaterstanden en kwelflux. 15. Historisch vegetatieonderzoek. <i>Bronmaatregelen ter reductie van de stikstofdepositie zodat de KDW niet wordt overschreden.</i>	Nee, tenzij (haalbaarheid en effectiviteit herstel hydrologisch systeem en reductie stikstofdepositie is onzeker)	Nee, tenzij (haalbaarheid en effectiviteit herstel hydrologisch systeem en reductie stikstofdepositie is onzeker)

32. Geconcludeerd wordt daarom dat het behalen van de instandhoudingdoelstellingen voor de overgangs- en trilvenen, veenmosrietlanden in Binnenveld allerm minst zeker is en op grond van de feiten en omstandigheden zeer onwaarschijnlijk is, zolang de stikstofdeposities zich boven de KDW bevindt. en dat deze conclusie ook al te trekken is op grond van de feiten en omstandigheden ten tijde van het TB2022. Om de instandhoudingdoelstellingen te halen is stikstofreductie tot onder de KDW op korte termijn (uiterlijk 2025) noodzakelijk (en overigens ook om verdere verslechtering te voorkomen). Nu deze doelstelling nog lang niet in zicht is voor dit habitatype, is onvoldoende aangetoond dat de voor het tracébesluit in te zetten stikstofdeposities van de saldogevende agrarische bedrijven niet nodig zijn voor de instandhoudingsdoelstellingen van dit habitatype. Daarmee is niet voldaan aan het additionaliteitsvereiste.

Additionaliteit artikel 6 lid 2 Hrl (algemeen)

33. Naast het gebrek aan afdoende onderbouwing van de additionaliteit op grond van artikel 6 lid 1 Hrl, is ook de additionaliteit voor wat betreft het tweede lid onvoldoende gemotiveerd in het TB2022, aldus de Afdeling bestuursrechtspraak in de tussenuitspraak:

“81.9. Verder geldt dat de minister met het uitsluitend overleggen van de notitie ontwikkeling stikstofdepositie ten aanzien van de habitattypen in de zes betrokken Natura 2000-gebieden waarvoor extern salderen in dit geval is ingezet, nog geen invulling heeft gegeven aan het additionaliteitsvereiste in relatie tot artikel 6, tweede lid, van de Habitatrichtlijn. De Afdeling verwijst hierbij naar wat hiervoor onder 81.5 en 81.6 hierover is overwogen.”

Zie ook:

“81.5 De Afdeling leidt hieruit af dat een maatregel die als passende maatregel zou kunnen worden ingezet, als mitigerende maatregel in een passende beoordeling kan worden betrokken als andere maatregelen zijn of zullen worden getroffen om een dreigende verslechtering en verstoring met significante gevolgen voor soorten en habitattypen te voorkomen.

(...)

Als de minister in zo'n geval beslist dat extern salderen als mitigerende maatregel in een passende beoordeling mag worden betrokken, dan moet de minister bij de vaststelling van het tracébesluit motiveren op welke wijze het invulling geeft aan de beoordelingsruimte die het heeft bij de keuze van de te treffen passende maatregelen. De minister kan dat doen door uit te leggen welke andere maatregelen zijn of zullen worden getroffen, binnen welk tijdspad deze maatregelen worden uitgevoerd en wanneer verwacht wordt dat deze effectief zijn."

34. Omtrent de vereiste motivering in relatie tot artikel 6 tweede lid Hrl wijzen Kerngroep Ring Utrecht en anderen ook op de uitspraak van 2 juli 2025 ECLI:NL:RVS:2025:2969 (r.o. 11.1)

"Gelet op het bovenstaande, in samenhang gelezen met wat uiteengezet is onder 9-10.6, volgt de Afdeling niet het betoog van het college, dat ter invulling van de beoordelingsruimte die het college heeft bij de te treffen passende maatregelen, kan worden gekeken naar de GOL-uitspraak en Via15-uitspraak.

Artikel 5.4, tweede lid, van de Wnb ziet op de vraag of de intrekking nodig is ter uitvoering van artikel 6, tweede lid, van de Hrl. Anders dan door het college is betoogd, gaan de GOL-uitspraak en de Via15-uitspraak niet over de vraag of een maatregel nodig is ter uitvoering van artikel 6, tweede lid, van de Hrl, maar over de vraag of een maatregel nodig is ter uitvoering artikel 6, eerste lid, van de Hrl. Voor de wijze waarop invulling kan worden gegeven aan de motiveringsplicht dat de intrekking niet nodig is ter uitvoering van artikel 6, tweede lid, van de Hrl, moet aangesloten worden bij de Logtsebaan-uitspraak. Dit betekent dat de rechtbank terecht heeft overwogen dat het college moet motiveren welke keuzes zijn gemaakt bij de invulling van de beoordelingsruimte door inzichtelijk te maken met welke maatregelen uitvoering wordt of zal worden gegeven aan de noodzakelijke daling van de stikstofdepositie binnen afzienbare termijn (zie ook overwegingen 21-21.3 van de uitspraak van 18 december 2024, ECLI:NL:RVS:2024:4923 (hierna: de 18 december-uitspraak) en de overwegingen 81.4 en 81.5 van de uitspraak van 30 april 2025, ECLI:NL:RVS:2025:1971)."

Kortom voor de motivering voor wat betreft additionaliteit in het licht van artikel 6 lid 2 Hrl, dient zowel inzichtelijk te worden gemaakt met welke maatregelen verslechtering wordt voorkomen en binnen welke tijdspad deze worden uitgevoerd en wanneer verwacht wordt dat deze effectief zijn. Maar ook wat de noodzakelijke daling van de stikstofdepositie moet zijn en binnen welke termijn om verslechtering te voorkomen.

35. Appellanten hebben eerder gewezen op de tabel uit Bobbink et. al (2022), zie randnummer 19. In deze tabel is de urgentie aangegeven om te komen tot stikstofreductie onder de KDW, 2025 (donkerrood) of 2030 (oranje).

Ook in de Passende beoordeling bij het TB 2022 (tabel 0.1), zie hieronder, is aangegeven binnen welke termijn daadwerkelijk verlies van habitatype is te verwachten bij overschrijding van de KDW's.

Tabel 0.1: Indeling van gevoeligheidsklassen voor habitattypen en tijdsad voor daadwerkelijk areaalverlies van een habitatype als gevolg van kwaliteitsverlies door stikstofdepositie (bron: Vertegaal & Goderie, 2020)

Gevoeligheidsklasse	KDW (kg N/ha/j)	KDW (mol N/ha/j)	Habitattypen voorbeelden	Tijdsad daadwerkelijk verlies habitatype (uitgezonderd gebufferde typen)*
uiterst gevoelig	6-15 kg	<1000	Zwakgebufferde en zure vennen, zandverstuivingen, heischrale graslanden, actieve hoogvenen, veenmosrietlanden	10 jaar
zeer gevoelig	15-21 kg	1000-1500	Droge en vochtige heidetypen, jeneverbesstruwelen, oude eikenbossen, Blauwgraslanden, kalkmoerassen, trilvenen, pioniervegetaties, beuken-eikenbossen, Stroomdal- en glanshaverhooilanden.	12,5 jaar
gevoelig	21-28 kg	1500-2000	Beekbegeleidende bossen	15 jaar
matig gevoelig	> 28 kg	>2000	Beken en rivieren met waterplanten, meren met krabbenscheer, essen-iepenbossen, kranswierwateren	20 jaar

* bij gebufferde habitattypen (gebufferde vennen, heischrale graslanden, blauwgraslanden, kranswierwateren, meren met krabbenscheer) is geen sprake van een gradueel kwaliteitsverlies maar van een 'plotselinge' omslag sterk afhankelijk van de lokale situatie (o.a. mate van buffering)
bron: Vertegaal & Goderie 2020

36. Omdat de effecten van het tracébesluit op een aantal Natura2000-gebieden nog niet passend waren beoordeeld in het TB2022 is voor de aanvullende beoordeling additionaliteit een aanvullende passende beoordeling opgesteld door de Minister. In het TB2022 was geconcludeerd dat door het treffen van mitigerende maatregelen (uitkoop agrarische bedrijven) er netto geen toename van stikstof zou plaatsvinden en derhalve geen effecten zouden optreden. Omdat in het kader van de motivering van additionaliteit de effecten zonder mitigatie beoordeeld moeten worden, is de passende beoordeling uit 2022 aangevuld voor de nog niet beoordeelde Natura2000-gebieden en bijbehorende habitattypen en soorten. In de navolgende passages wordt daarom deels ook gereageerd op de aanvullende passende beoordeling.

Additionaliteit artikel 6 lid 2 Hrl (Naardermeer)

37. Voor het habitatype Blauwgraslanden in het Naardermeer zijn significant negatieve effecten van het tracébesluit niet uit te sluiten (voor mitigatie). In de nadere onderbouwing additionaliteit wordt gesteld dat uit de PAS-gebiedsanalyse, waar het beheerplan op is gestoeld, volgt dat met andere maatregelen gekomen wordt tot de noodzakelijke daling van stikstofdepositie binnen afzienbare termijn. Als reactie hierop is de NDA geraadpleegd (Natuurdoelanalyse Naardermeer, 7 januari 2025, zie pag. 30):

H6410 Blauwgraslanden

De trend in oppervlak en kwaliteit is negatief. De instandhoudingsdoelstelling wordt dus niet gehaald. Voor een deel van het areaal zal stikstof, ook na het treffen van de geborgde maatregelen, een knelpunt blijven. Daarnaast voorziet het onderliggende watersysteem nog niet in de juiste abiotische vereisten voor duurzame instandhouding. Er zijn nog aanvullende maatregelen nodig om de waterkwaliteit te verbeteren en invasieve exoten te bestrijden. Omdat nog geen bewezen effectieve maatregelen voorhanden zijn, met name bij de bestrijding van exoten zoals watercrassula, is het eindoordeel 'Nee, tenzij'.

In 2030 zal voor 93% van het habitatype Blauwgraslanden sprake zijn van een matige overbelasting van de KDW (>70 mol boven KDW maar <2x KDW) en voor 7% sprake zijn van een lichte overbelasting ((≤70 mol boven KDW), zie pag. 17 van de NDA.

De Ecologische Autoriteit stelt over dit habitatype (Advies over de Natuurdoelanalyse Naardermeer, provincie Noord-Holland 9 april 2024¹⁴, pag. 4):

“De stikstofdepositie is te hoog om de doelen voor habitattypen te kunnen realiseren. Zolang de stikstofdepositie niet afdoende verlaagd wordt blijven de negatieve effecten daarvan toenemen en zullen de habitattypen in het gebied nog verder verslechteren. Breng de stikstofbronnen in beeld en zorg met reductiemaatregelen in de omgeving voor verlaging van de depositie op het Natura 2000-gebied tot in ieder geval het niveau van de KDW.”

De conclusie is derhalve dat de voorgestelde herstelmaatregelen onvoldoende zijn zolang de stikstofdepositie niet op het niveau van de KDW is gebracht en zijn daarmee onvoldoende om verslechtering te voorkomen (en overigens ook om instandhoudingsdoelstellingen te realiseren).

Tevens is op grond van Bobbink et al. (2022) voor Blauwgraslanden een vereiste snelheid van stikstofreductie tot onder de KDW bepaald tot 2030 om te voorkomen dat de verslechtering zich voortzet, of zelfs tot verlies van het habitat zal leiden. Daaraan wordt in de huidige plannen, ook die ten tijde van het TB2022, niet voldaan. Daarmee is verslechtering door stikstofdepositie niet uit te sluiten en is niet of onvoldoende aangetoond dat inzet van de voor dit project saldogevende agrarische bedrijven niet nodig is om invulling te geven aan het verslechteringsverbod ex artikel 6 lid 2 Hrl. Daarmee wordt niet voldaan aan het additionaliteitsvereiste.

Additionaliteit artikel 6 lid 2 Hrl (Nieuwkoopse Plassen & de Haeck)

38. Voor het Natura 2000-gebied Nieuwkoopse Plassen & de Haeck blijkt uit de aanvullende passende beoordeling die namens de minister is ingediend dat significant negatieve effecten ten gevolge van het TB2022 niet zijn uit te sluiten voor de habitattypen Blauwgraslanden en Overgangs- en trilvenen (trilvenen). Tevens wordt over dit habitatype vermeld: “De vegetatiekundige kwaliteit is over het algemeen matig tot slecht. De trend in kwaliteit sinds 2004 is negatief voor blauwgraslanden. Het areaal is ten opzichte van het verleden sterk is afgenomen.” (pag. 100 aanvullende passende beoordeling). En verderop: “De belangrijkste knelpunten voor de instandhouding van blauwgraslanden in Nieuwkoopse Plassen & De Haeck zijn verdroging, verzuring en eutrofiëring (intern en door stikstofdepositie).” (pag. 100 aanvullende passende beoordeling)

39. De NDA voor dit gebied (103 Nieuwkoopse Plassen & De Haeck, Provincie Zuid-Holland, 16 november 2021) geeft voor de Blauwgraslanden ook aan dat de trend negatief is en dat verzuring t.g.v. stikstof daarin een knelpunt vormt:

¹⁴ De EA heeft een eindconcept NDA beoordeeld van 30 maart 2023

4.3.4 H6410 Blauwgraslanden

In Tabel 5-7 zijn de doelen en knelpunten voor het habitatype H6410 Blauwgraslanden, zoals in de voorgaande hoofdstukken beschreven, uitgewerkt.

Tabel 5-7. Samenvatting van de doelen en knelpunten voor habitatype H6410 Blauwgraslanden.

Theoretisch doel (ha)	Meest recente kartering (ha) en trend	Knelpunten	Opgave oppervlak (ha)	Opgave kwaliteit
57	13 negatief	Verdroging en verzuring (afname basenrijkdom bodem en onvoldoende aanvoer basenrijk oppervlaktewater) waardoor lokaal ook de nutriëntenbeschikbaarheid toeneemt evenals de productie.	44	Ja, vegetatie*, abiotiek en structuur en functie niet op orde

* De opgave voor deze kwaliteitskenmerken verloopt indirect: wanneer de randvoorwaarden voor abiotiek en structuur en functie op orde zijn dan zal dat resulteren in een verbetering van de vegetatiekundige kwaliteit en de aanwezigheid van typische soorten. Voor de vegetatiekundige kwaliteit en de aanwezigheid van typische soorten worden daarom geen gerichte maatregelen geformuleerd.

Ook voor de Overgangs- en trilvenen (trilvenen) geldt dat de trend negatief is (habitatype is inmiddels verdwenen) en dat verzuring een belangrijk knelpunt is voor verder herstel:

5.3.7 H7140A Overgangs- en trilvenen (trilvenen)

In Tabel 5-13 zijn de doelen en knelpunten voor het habitatype H7140A Overgangs- en trilvenen (trilvenen), zoals in de voorgaande hoofdstukken beschreven, uitgewerkt.

Tabel 5-13. Samenvatting van de doelen en knelpunten voor habitatype H7140A Overgangs- en trilvenen (trilvenen).

Theoretisch doel (ha)	Meest recente kartering (ha) en trend	Knelpunten	Opgave oppervlak (ha)	Opgave kwaliteit
2,0	0,0 negatief	Hoge nutriëntenbeschikbaarheid, te zwakke buffering door ontbreken van voldoende basenrijk oppervlaktewater, verzuring. Areaal voldoet niet aan optimale functionele omvang.	2,0	Ja, vegetatie*, typische soorten*, abiotiek en structuur en functie niet op orde

* De opgave voor deze kwaliteitskenmerken verloopt indirect: wanneer de randvoorwaarden voor abiotiek en structuur en functie op orde zijn dan zal dat resulteren in een verbetering van de vegetatiekundige kwaliteit en de aanwezigheid van typische soorten. Voor de vegetatiekundige kwaliteit en de aanwezigheid van typische soorten worden daarom geen gerichte maatregelen geformuleerd.

40. Tevens is op grond van Bobbink et al. (2022) voor Blauwgraslanden een vereiste snelheid van stikstofreductie tot onder de KDW bepaald tot 2025 om te voorkomen dat de verslechtering zich voortzet, of zelfs tot verlies van het habitat zal leiden. In de aanvullende passende beoordeling wordt vermeld (pagina 101): “De KDW is 1071 mol N/ha/j. In de huidige situatie wordt op 84% van het areaal van dit habitatype binnen het Natura 2000-gebied de KDW overschreden. Bij 100% is sprake van een naderende overschrijding van de KDW (AERIUS 2021)”. Daarmee is verslechtering door stikstofdepositie niet uit te sluiten en is niet of onvoldoende aangetoond dat inzet van de voor dit project saldogevende agrarische bedrijven niet nodig is om invulling te geven aan het verslechteringsverbod ex artikel 6 lid 2 Hrl. Daarmee wordt niet voldaan aan het additionaliteitsvereiste.

Additionaliteit artikel 6 lid 2 Hrl (Oostelijke Vechtplassen)

41. Voor de Oostelijke Vechtplassen concludeert de aanvullende passende beoordeling die door de minister is ingediend dat voor de habitattypen Blauwgraslanden, Overgangs- en trilvenen (trilvenen en veenmosrietlanden), Vochtige heiden (laagveengebied) en de Groenknolorchis significant negatieve effecten niet zijn uit te sluiten. Uit de natuurdoelanalyse voor dit gebied (Provincie Noord-Holland, 7 januari 2025) blijkt dat de

trend in oppervlak en kwaliteit negatief is (m.u.v. de groenknolorchis, waarbij de trend onduidelijk is) en dat overmaat aan stikstof een belangrijke oorzaak daarvan is (pag. 9-12):

H4010B Vochtige heiden (laagveengebied)

De trend in oppervlak en kwaliteit is negatief. De instandhoudingsdoelstelling wordt dus niet gehaald en deze is, mede door de aanhoudende overmaat aan atmosferische stikstofdepositie, niet in zicht. Daarnaast voorziet het onderliggende watersysteem nog niet in de juiste abiotische vereisten voor duurzame instandhouding. Er zijn nog aanvullende maatregelen benodigd, waarvan de omvang en effectiviteit nog dienen te worden bepaald. Het eindoordeel is daarom 'Nee, tenzij'.

H6410 Blauwgraslanden

De trend in oppervlak en kwaliteit is negatief. De instandhoudingsdoelstelling wordt dus niet gehaald. Voor een deel van het areaal zal stikstof, ook na het treffen van de geborgde maatregelen, een knelpunt blijven. Daarnaast voorziet het onderliggende watersysteem nog niet in de juiste abiotische vereisten voor duurzame instandhouding. Ook met de geborgde maatregelen zijn nog aanvullende maatregelen benodigd, waarvan de omvang en effectiviteit nog dienen te worden bepaald. Het eindoordeel is daarom 'Nee, tenzij'.

H7140A Overgangs- en trilvenen (trilvenen)

De trend in oppervlak en kwaliteit is negatief. De instandhoudingsdoelstelling wordt dus niet gehaald. Door de geborgde bronmaatregelen neemt het percentage overbelast areaal van het habitatype in het gebied aanzienlijk af. Maar het onderliggende watersysteem voorziet nog niet in de juiste abiotische vereisten voor duurzame instandhouding. Ook met de geborgde maatregelen zijn nog aanvullende maatregelen benodigd, waarvan de omvang en effectiviteit nog dienen te worden bepaald. Het eindoordeel is daarom 'Nee, tenzij'.

H7140B Overgangs- en trilvenen (veenmosrietlanden)

De trend in oppervlak en kwaliteit is negatief. De instandhoudingsdoelstelling wordt dus niet gehaald. Dit in combinatie met de aanhoudende overmaat aan atmosferische stikstofdepositie maakt dat de instandhoudingsdoelstellingen op zowel korte als lange termijn niet in zicht zijn. Daarnaast zijn de waterkwaliteit en andere abiotische randvoorwaarden een knelpunt voor duurzame instandhouding. Er zijn nog aanvullende maatregelen benodigd, waarvan de omvang en effectiviteit nog dienen te worden bepaald. Het eindoordeel is daarom 'Nee, tenzij'.

H1903 Groenknolorchis

De aantaltrend is onduidelijk. Voor standplaatsen gelden echter dezelfde drukfactoren als voor de diverse habitatypes (en andere mesotrofe vegetaties) waarin de soort voorkomt, met name stikstofdepositie, een ontoereikend watersysteem en exoten. Er zijn aanvullende maatregelen benodigd, waarvan de omvang en effectiviteit nog dienen te worden bepaald. Om die reden is het eindoordeel voor deze soort ook 'Nee, tenzij'.

42. In 2030 zal voor 88% van het habitatype Vochtige heiden (laagveengebied) sprake zijn van een matige overbelasting van de KDW (>70 mol boven KDW maar <2x KDW) en voor 12% sprake zijn van een sterke overbelasting (>=2x KDW), zie pag. 22 van de NDA.
43. In 2030 zal voor 98% van het habitatype Overgangs- en trilvenen (veenmosrietlanden) sprake zijn van een matige overbelasting van de KDW (>70 mol boven KDW maar <2x KDW) en voor 2% sprake zijn van een sterke overbelasting (>=2x KDW), zie pag. 22 van de NDA.

44. Voor de overige habitatype is de situatie in 2030 gunstiger t.o.v. de KDW (voor een deel of groot deel geen overschrijding meer van de KDW), zie pag. 22 van de NDA.
45. Voor het habitatype Overgangs- en trilvenen (veenmosrietlanden) geldt op grond van Bobbink et al. (2022) dat stikstofdeposities voor 2025 onder de KDW moeten worden gebracht om te voorkomen dat de verslechtering zich voortzet, of zelfs tot verlies van het habitat zal leiden. Voor Overgangs- en trilvenen (veenmosrietlanden) geldt dat 2030. Daarmee is verslechtering door stikstofdepositie niet uit te sluiten voor de habitattypen Overgangs- en trilvenen (veenmosrietlanden) en Vochtige heiden (laagveengebied) en is niet of onvoldoende aangetoond dat inzet van de voor dit project saldogevende agrarische bedrijven niet nodig is om invulling te geven aan het verslechteringsverbod ex artikel 6 lid 2 Hrl. Daarmee wordt niet voldaan aan het additionaliteitsvereiste.

Additionaliteit artikel 6 lid 2 Hrl (Botshol)

46. Voor het Natura2000-gebied Botshol concludeert de Aanvullende Onderbouwing additionaliteit dat er geen (significant) negatieve gevolgen zijn te verwachten van het TB2022, o.a. voor de Overgangs- en trilvenen (Veenmosrietlanden) (p. 118):

Projectbijdrage

De projectbijdrage betreft maximaal 0,03 mol N/ha/j op locaties waar de KDW wordt overschreden (achtergronddepositie plus projectbijdrage) met een omvang van 34,3 ha (98% van het totaal areaal). De huidige achtergronddepositie ter plaatse van dit habitatype bedraagt 1016 tot 1559 (gem. 1235) mol N/ha/j (Aerius 2021). Dit betreft een matige tot forse (2x) overschrijding van de KDW van 714 mol N/ha/j.

De toename van de depositie van maximaal 0,03 mol N/ha/j is dermate beperkt dat dit niet leidt niet tot aantoonbare verzuring en/of vermessing die van invloed is op de kwaliteit van veenmosrietlanden dat hier overwegend in goede kwaliteit voorkomt. De kwaliteit is voor 2/3 deel goed en matig voor de verouderde veenmosrietlanden. Met maatregelen (afplaggen, petgaten) is verjonging in gang gezet en door aanpassing naar zomermaai-beheer van bijna kwalificerende vegetaties is zicht op uitbreiding van het habitatype. De berekende bijdrage heeft ook geen doorwerking in de omvang van het toegepaste (regulier) beheer. De berekende bijdrage is dermate gering dat dit verdere uitbreiding en kwaliteitsverbetering niet in de weg. De belangrijkste sturende factoren is van goede waterkwaliteit (inlaat), waterkwantiteit en beheer.

De Ecologische Autoriteit concludeert omtrent dit habitatype en hoe het beoordeeld is in de NDA het volgende:

“Daarnaast geeft de NDA aan dat verlaging van de atmosferische stikstofdepositie voor de ontwikkeling van de veenmosrietlanden nodig is, maar ook tegengaan van vervuiling van terrestrische natuur met adaptief verschrallingsbeheer en tegengaan van exoten.” (EA, Advies over de Natuurdoelanalyse, Botshol, provincie Utrecht, 6 februari 2024, pag. 2).

De Ecologische Autoriteit komt vervolgens tot een geheel andere conclusie dan de conclusie over Veenmosrietlanden in de Aanvullende Onderbouwing additionaliteit (EA, Advies inzake NDA Botshol, pag. 2)

De NDA concludeert, ondanks bovengenoemde maatregelen, dat het met het geheel van de huidige genomen en geplande maatregelen en de aanvullende maatregelen de instandhoudingsdoelstellingen voor Botshol niet zullen worden gehaald. De voor herstel noodzakelijk abiotische omstandigheden zijn niet (meer) te creëren met louter interne maatregelen. Aanvullende maatregelen zijn nodig, waarmee volgens de NDA het halen van de doelen voor een deel van de habitattypen wel haalbaar is. Voor een aantal habitattypen zijn ook de aanvullende maatregelen naar verwachting niet voldoende, omdat de abiotische omstandigheden die deze doelen nodig hebben, niet meer te creëren zijn: H3150 - Meren met krabbenscheer en fonteinkruiden, H3140 Kranswierwateren, H7140B **Veenmosrietlanden**, H7210 Galigaanmoerassen en H91D0 Hoogveenbossen.

De Natuurdoelanalyse (NDA)¹⁵ zelf concludeert het volgende (pag. 105):

“Gezien de uitbreidingsdoelstellingen voor de omvang en kwaliteit van het habitattype H7140B Veenmosrietlanden en de overschrijding van de KDW van alle veenmosrietlanden in Botshol in 2030, is het noodzakelijk om aanvullende maatregelen op te nemen voor dit habitattype.”. En verderop: “De noodzaak voor ontwikkeling van jong, relatief basenrijk veenmosrietland wordt versterkt doordat de KDW van de huidige veenmosrietlanden in 2030 nog op alle locaties wordt overschreden. Hieronder wordt het geheel aan maatregelen beschreven aan de hand waarvan uitbreiding in oppervlakte en kwaliteit kan plaatsvinden. Waar welke maatregel(en) exact uitgevoerd moet(en) worden, moet in een inrichtingsplan uitgewerkt worden.”.

Tevens concludeert de NDA (pag. 115):

“Zonder aanvullende maatregelen wordt de KDW van het volledige, huidige areaal van dit habitattype overschreden. Het treffen van aanvullende bronmaatregelen, zodat de stikstofdepositie in 2030 gelijk is aan, of lager is dan de KDW van het habitattype H7140B Veenmosrietlanden is noodzakelijk.”

Omdat de NDA van maart 2023 is, gaat het hier grotendeels om informatie die ook beschikbaar was ten tijde van het TB2022.

47. Appellanten delen derhalve niet de conclusie dat de stikstofdeposities ten gevolge van het TB2022 geen significant negatieve effecten hebben op de Veenmosrietlanden in Botshol. Ook is onvoldoende aangetoond dat de mitigerende maatregel (uitkoop agrarische bedrijven) niet nodig als passende maatregel om verslechtering te voorkomen (en tevens voor het realiseren van de instandhoudingsdoelstellingen). Daarmee is niet of onvoldoende gemotiveerd dat voldaan wordt aan het additionaliteitsvereiste.

Additionaliteit artikel 6 lid 2 Hrl (Veluwe)

48. Voor de Veluwe kunnen naast de Oude eikenbossen, ook significant negatieve effecten niet uitgesloten worden voor de habitattypen Heischrale graslanden, Droge heide, Beuken-eikenbossen met hult, Zandverstuivingen, Stuifzandheiden met struikheide en Jeneverbesstruwelen, aldus de passende beoordeling. In de nadere onderbouwing wordt geconcludeerd dat uit de PAS-gebiedsanalyse, waar het beheerplan op is gestoeld, volgt dat met andere maatregelen gekomen wordt tot de noodzakelijke daling van stikstofdepositie binnen afzienbare termijn. Voor de Oude eikenbossen is hiervoor al gewezen op passages uit de PAS-gebiedsanalyse en het beheerplan voor de Veluwe waar het tegenovergestelde blijkt. Voor de habitattypen Heischrale graslanden, Zandverstuivingen en Stuifzandheiden met struikheide concludeert de NDA voor de Veluwe dat met vastgestelde pakket maatregelen verslechtering niet met zekerheid valt uit te sluiten (nee, tenzij¹⁶), zie pag. iv en v van de NDA. Ook de condities voor het binnen bereik houden van eventuele doelen voor uitbreiding en/of kwaliteitsverbetering op lange termijn zijn daarom nog niet met zekerheid geborgd, aldus de NDA. Tevens concludeert de NDA als toelichting op de ‘nee, tenzij’ beoordeling (pag. 75): “Bij het ontbreken van mogelijkheden voor natuurherstelmaatregelen zijn directe maatregelen voor stikstofreductie nodig”. Veel van de informatie was al bekend ten tijde van het TB2022.

¹⁵ Natuurdoelanalyse Natura 2000 Botshol [83], Publicatiedatum 26-03-2023

¹⁶ In het advies van de Ecologisch Autoriteit staat dat dit ook geldt voor de Beuken-eikenbossen met hult.

49. Voor deze 3 habitattypen geldt tevens een hoge urgentie (uiterlijk 2025) voor stikstofreductie tot onder de KDW om te voorkomen dat de verslechtering zich voortzet, of zelfs tot verlies van het habitat zal leiden op grond van Bobbink et al. (2022). Daarmee is verslechtering door stikstofdepositie niet uit te sluiten en is niet of onvoldoende aangetoond dat inzet van de voor dit project saldogevende agrarische bedrijven niet nodig is om invulling te geven aan het verslechteringsverbod ex artikel 6 lid 2 Hrl. Daarmee wordt niet voldaan aan het additionaliteitsvereiste.

50. In aanvulling daarop wijzen appellanten ook nog op de conclusies van van den Burg hierover, zie bijlage (beantwoording vraag 5):

*“De slechte staat van de droge heide (o.a. Werkgroep Heidebehoud en heidebeheer 1988, Vogels et al. 2011, Bijlsma et al. 2024), stuifzanden (en stuifzandheide) (Nijssen et al. 2011, Sparrius & Riksen 2019) en droge, binnenlandse heischrale graslanden op zandgronden (Van der Zee et al. 2017, 2020) is al heel lang bekend. Dat de gebiedsanalyse een rooskleurig toekomstbeeld schetst zonder dat op de zorgelijke inhoud van het document zelf te baseren is al aangetoond voor de oude eikenbossen. Voor de eiken-beukenbossen met hulst wordt de noodklok recenter geluid (Van den Burg 2021). Natuurkennis.nl (geraadpleegd 10/1 2026) meldt naar aanleiding van in 2024 nieuw opgezet onderzoek: Het is steeds duidelijker dat ook op de rijkere groeiplaatsen met habitatype Beuken-eikenbossen met hulst sterke effecten van stikstofdepositie optreden. Er is sprake van verzuring en ophoping van stikstof, met gevolgen voor natuurwaarden.
(<https://natuurkennis.nl/publicaties/herstel-rijkere-eikenbossen/>).*

Er is nog geen start gemaakt met grootschalig en duurzaam succesvol herstel in deze habitattypen voor verzuring en vermessing samen. Het duurzame succes van herstelprojecten in deze habitattypen is afhankelijk van daling van de stikstofdepositie. Sinds de jaren 1990 is de stikstofdepositie weliswaar al met tientallen procenten gedaald, maar omdat de KDW nog steeds wordt overschreden gaat de verslechtering nog altijd door (Bergsma et al. 2018). Omdat, boven de KDW, ook een daling van de stikstofdepositie nog altijd samengaat met verslechtering van de habitatkwaliteit, zal bij een toename van de stikstofdepositie dat ook het geval zijn. Verslechtering kan pas worden voorkomen als de stikstofdepositie tot ongeveer de KDW wordt teruggebracht EN herstelmaatregelen voor de bodemkwaliteit zijn uitgevoerd, die zowel de verzuring als de vermessing van de bodem terugdraaien. De herstelbaarheid van deze habitattypen is echter gering (Bobbink en Tomassen 2022, 2024; nog onbekend voor Eiken-beukenbossen, matig voor Droge heide en ronduit slecht voor zandverstuivingen en heischrale graslanden). De wetenschappelijke inzichten dat verslechtering niet kon worden voorkomen waren in 2022 al ruimschoots voorhanden (behalve voor H9120, de Eiken-Beukenbossen met Hulst, waar in 2022 het inzicht nog maar net begon te ontstaan).”

51. Ook voor de Veluwe is naar aanleiding van de tussenuitspraak alsnog een ecologische effectbeoordeling door de Minister uitgevoerd (aanvullende passende beoordeling) voor de niet eerder beoordeelde habitattypen waar als gevolg van het project A27/A12 Ring Utrecht sprake is van een stikstofdepositiebijdrage in een situatie met een (naderende) overschrijding van de kritische depositiewaarde. Appellanten bestrijden de conclusie in deze analyse dat voor nattere habitattypen (zwakgebufferde vennen, vochtige heiden, zure vennen), significant negatieve effecten t.g.v. het tracébesluit kunnen worden uitgesloten, wat, gelet op de lage KDW en de huidige staat, onwaarschijnlijk is. Van den

Burg, zie bijlage, concludeert hierover (beantwoording vraag 4): “Voor de wat drogere typen worden negatieve effecten niet uitgesloten, maar voor de nattere wel (zwakgebufferde vennen, vochtige heiden, zure vennen), wat, gelet op de lage KDW en de huidige staat, onwaarschijnlijk is. Er staat vaak geschreven dat dit komt door de gunstige of natuurlijke hydrologische omstandigheden (bijv. p.18 voor Leemputten/Houtdorperveld, p.27 Asselse veld, p.28 Hoog Soerenseveld/Uddelse Buurtveld, p.30 Kootwijkerveen, p.32 Waterse meer, p.33 Loofles, p.34 Gerritsfles, p.34 Deelense veld). De aanwezigheid van goede hydrologische omstandigheden is echter geen reden om aan te nemen dat er geen aantasting van de natuurkwaliteit optreedt. Met name het vermessingsaspect van stikstofdepositie is niet goed te voorkomen vanuit de hydrologie van vennen. Vaak wordt Van Kleef et al. 2107 aangehaald, maar er is geen aandacht besteed aan de ‘disclaimer’ (p.5) in dit rapport waarin staat dat herstel van zure vennen extreem moeilijk is, omdat er met stikstofverwijdering vanuit de venbodem ook veel negatieve effecten optreden (in de oeverzone is dit met kleinschalig plaggen wel mogelijk). Het rapport heeft een focus op hydrologisch herstel, maar zegt niet dat als dit niet aan de orde is, er geen aantasting is door stikstofdepositie.” Nu significant negatieve effecten niet uitgesloten kunnen worden voor deze ‘natte’ habitattypen had de hiervoor ingezette externe saldering ook beoordeeld moeten worden op het aspect additionaliteit. Hiermee is het besluit op dit punt dan ook onvoldoende gemotiveerd.

Additionaliteit artikel 6 lid 2 Hrl (Binnenveld)

52. Voor het Natura2000-gebied Binnenveld geldt dat ten gevolge van het Tracébesluit, naast de al eerder besproken Overgangs- en trilvenen (veenmosrietlanden), ook significant negatieve effecten op Overgangs- en trilvenen (trilveen) en de soort Geel schorpioenmos niet zijn uit te sluiten. In de NDA (maart 2023) wordt geconcludeerd: “Voor het stikstofgevoelige habitatype H6410 – Blauwgrasland, H7140A – trilveen, H7140B – Veenmosrietland geldt dat er in 2030 nog een overschrijding van de KDW plaatsvindt. Het gaat om 3,57 ha dat in 2030 nog wordt overschreden en 7,12 ha dat overschrijding nadert.” (pag. 81). Voor het habitatype Overgangs- en trilvenen (trilveen) geldt tevens een hoge urgentie (uiterlijk 2025) voor stikstofreductie tot onder de KDW om te voorkomen dat de verslechtering zich voortzet, of zelfs tot verlies van het habitat zal leiden op grond van Bobbink et al. (2022). Dit betekent dat aanvullende bronmaatregelen nodig zijn om de stikstofdepositie voldoende laag te krijgen voor dit habitatype. Uit de nadere onderbouwing blijkt niet welke bronmaatregelen dat zijn en of de stikstofemissie van de inmiddels uitgekochte boerenbedrijven hiervoor niet noodzakelijk is. Daarmee wordt niet voldaan aan de eisen omtrent additionaliteit. Deze informatie was tevens al grotendeels bekend ten tijde van het TB2022.
53. In het advies van de Ecologische Autoriteit staat hierover (november 2023, pag. 12): “De Ecologische Autoriteit onderschrijft de conclusies van de NDA over de onzekerheid van de maatregelen. Meer inzicht in de effecten van de maatregelen is gewenst; inzicht dat verkregen kan worden door het opstellen van een betere landschapsecologische systeemanalyse met gebruikmaking van meer monitorings- en meetgegevens. De volgende maatregelen moeten al meteen worden uitgevoerd: Verlaging van de stikstofdepositie door bronaanpak (...)”.
54. Voor de Overgangs- en trilvenen stelt de EA het volgende vast (pag. 12): “Voor de habitattypen ‘overgangs- en trilvenen’ en ‘blauwgraslanden’ in de Bennekomse Meent moet de conclusie zijn dat reeds verslechtering is opgetreden,

met name door het verdwijnen van typische soorten, en moet de conclusie ten aanzien van het effect van bestaande en geplande maatregelen ‘nee, tenzij’ zijn.”

55. De conclusie moet derhalve zijn dat de huidige en de in 2030 te verwachten stikstofdeposities dusdanig zijn dat verslechtering niet kan worden uitgesloten voor het habitatype Overgangs- en trilvenen (trilveen) en dat daarmee niet of onvoldoende is aangetoond dat de voor het tracébesluit in te zetten stikstofemissies van de saldogevende bedrijven niet nodig zijn om verslechtering te voorkomen.

C. Compensatie

56. In de tussenuitspraak is omtrent compensatie het volgende bepaald (r.o. 100.1):

“In het Compensatieplan Veluwe en de Oplegnotitie Compensatieplan Veluwe is echter niet ingegaan op de invloed van stikstofdepositie op de ontwikkeling van de oude eikenbossen en de zandverstuivingen en stuifzandheiden met struikheide op de gekozen compensatielocaties. De minister heeft er weliswaar op gewezen dat, zoals de Afdeling eerder heeft overwogen, bijvoorbeeld in de eerste tussenuitspraak van de Afdeling van 20 januari 2021 over de ViA15, onder 93-93.2, de enkele omstandigheid dat de kritische depositiewaarde wordt overschreden, nog niet betekent dat compensatie niet mogelijk is. Maar in dit geval betogen Vereniging Leefmilieu en anderen en Stichting Milieuzorg Zeist gemotiveerd dat stikstofdepositie een knelpunt is voor de ontwikkeling van de oude eikenbossen en de zandverstuivingen en stuifzandheiden met struikheide op de gekozen compensatielocaties. Zij hebben, onder verwijzing naar het rapport van Van den Burg uit 2021, uitdrukkelijk naar voren gebracht dat de bodem ter plaatse en in de omgeving van de compensatielocatie voor de oude eikenbossen al is aangetast door stikstofdepositie, waardoor de ontwikkeling van de beoogde compensatie onzeker is. Ook hebben zij erop gewezen dat het verwijderen van het grijs kronkelsteeltje niet voldoende is om de kwaliteit van zandverstuivingen en stuifzandheiden met struikheide op orde te krijgen.

Gelet hierop is de Afdeling van oordeel dat de minister de effectiviteit van de compenserende maatregelen voor de oude eikenbossen en zandverstuivingen en stuifzandheiden met struikheide niet deugdelijk heeft onderbouwd.”

57. In de aanvullende beoordeling compensatie¹⁷ is geconcludeerd dat de compensatie van H2330 zandverstuivingen, H2310 stuifzandheiden met struikheide bij de Dikke Bart en H9190 oude eikenbossen bij Eikenheg effectief zal zijn. Dit zou blijken uit:

- de matige (historische) overbelasting van de KDW,
- de abiotische omstandigheden die passen binnen de ecologische eisen
- de aanwezige vegetaties en kenmerkende en typische soorten op de compensatielocaties;
- de reeds kwalificerende habitattypen aansluitend op de compensatielocaties en in de omgeving
- de voorgenomen compenserende maatregelen;
- het overgangsbeheer, de monitoring en extra achter de hand maatregelen

58. Appellanten hebben deze nadere onderbouwing en de conclusies voorgelegd aan ecooloog Van den Burg. Hij komt (wederom) tot conclusie dat ook met deze aanvullende

¹⁷ memo ‘A27/A12 Ring Utrecht – aanvullende onderbouwing haalbaarheid compensatieopgaven H9190 oude eikenbossen, H2310 stuifzandheiden met struikheide en H2330 zandverstuivingen’ (Haskoning, 7 november 2025)

argumenten, de betreffende locaties ongeschikt zijn als compensatielocaties en dat de betreffende habitattypen zich niet zullen ontwikkelen in de daarvoor benodigde tijd. Voor een uitgebreide onderbouwing hiervan wordt verwezen naar zijn reactie in de bijlage.

Ontwikkeling nieuw habitat onder de huidige hoge stikstofdruk en in aangetaste bodem zeer onzeker

59. Bij de bestaande, veel te hoge stikstofdepositie is ontwikkeling van nieuw voor stikstof zeer gevoelig habitat vrijwel onmogelijk, maar in ieder geval zeer onzeker. Verder is de bodem op de betreffende locaties sterk aangetast door de stikstofdepositie van de afgelopen decennia. Daarmee is de ontwikkeling van nieuwe begroeiing die zal kwalificeren als het beoogde beschermde habitat zeer onzeker. Onzekere maatregelen mogen echter niet als compenserende maatregelen worden opgevoerd. Door middel van compensatie moet immers geborgd zijn dat er door het project met compensatie geen significant negatieve effecten meer zullen zijn. De Commissie stelt in de Mededeling inzake Beheer van Natura 2000-gebieden van 2018¹⁸ hierover het volgende:

“Maatregelen waarvoor geen redelijke succesgarantie kan worden gegeven, mogen niet in aanmerking worden genomen in het kader van artikel 6(4), en de waarschijnlijkheid van een succesvolle afloop van de compensatieregeling dient overeenkomstig het preventiebeginsel van invloed te zijn op de definitieve goedkeuring van het plan of project.” (Mededeling van de Commissie, p. 73).

Tijdigheid van de compensatie

60. Daarnaast is het van belang dat compensatie is gerealiseerd voordat de effecten van het project zullen optreden.

“Tijd is een cruciale factor bij de planning van compenserende maatregelen, aangezien deze moeten zijn ingevoerd en volledig operationeel en doeltreffend moeten zijn voordat het gebied schade ondervindt.” (MEDEDELING VAN DE COMMISSIE

Beoordeling van plannen en projecten met betrekking tot Natura 2000-gebieden — Methodologische richtsnoeren inzake de bepalingen van artikel 6, leden 3 en 4, van de habitatrichtlijn (92/43/EEG) (2021/C 437/01), par. 3.3.3 onder c)

61. In de Aanvullende Onderbouwing compensatie wordt gesteld dat de ontwikkeltijd conform herstelstrategie 1-5 jaar voor zandverstuiving bedraagt naar stuifzandheide met struikheide 5-10 jaar langer. Realisatie van nieuw habitatype oude eikenbossen zou binnen 10 jaar mogelijk moeten zijn. In de conclusie van de Aanvullende Onderbouwing compensatie wordt verder echter het volgende aangevoerd (pag. 28): “De ontwikkeling start minimaal 4 jaar eerder dan het moment van openstelling. Daarmee is met zekerheid vast te stellen dat de stuifzandtypen en oude bossen eerder zijn ontwikkeld dan het moment dat, in het ergste geval, mogelijk kwaliteitsverlies door het project kan optreden.” Er vanuit gaande dat de compensatielocaties geschikt zouden zijn, dan is ontwikkeling van de genoemde habitattypen niet mogelijk binnen de scope van het project (ca. 8 jaar openstelling na besluitvorming).

¹⁸ Mededeling Commissie, Beheer van Natura 2000-gebieden, 21.11.2018, zie https://www.natura2000.nl/sites/default/files/Bibliotheek/Europa/CEC%202018%20Bepalingen_Art_6_HR_Nov_2018_NL.pdf

Compensatie Stuifzanden H2330 en Stuifzandheide H2310

62. In het deskundigenrapport van van den Burg is gereageerd op de conclusie uit de Aanvullende Onderbouwing compensatie dat compensatie van deze habitattypen bij de Dikke Bart wel degelijk mogelijk is. Van den Burg concludeert (beantwoording vraag 1): “Dit betekent dat een goede nieuwe ontwikkeling van stuifzand-habitat in het kader van compensatie niet op korte termijn te borgen is, ook niet in een situatie met een matige overschrijding van de KDW, zoals op de compensatielocaties, hetgeen ook geldt voor stuifzandheide (met grijs kronkelsteeltje). Het is simpelweg niet mogelijk om bij de huidige stikstofdepositie, welke de successie aanjaagt, het grijs kronkelsteeltje aanjaagt en de frequentie van het beheer aanjaagt het verlies van dit habitatype te compenseren. Het is mogelijk om open zand te creëren door de huidige natuurwaarden op de betreffende locaties te vernietigen, maar het is zeker dat zich geen goed ontwikkelde vorm van het habitatype zal ontwikkelen bij het huidige niveau van stikstofdepositie. Dat is namelijk ook een belangrijke reden voor het biodiversiteitsverlies in dit habitatype (bijvoorbeeld kleine heivlinder en duinpieper). De compensatie van dit habitatype H2330 (en H2310) met ontwikkeld habitat van redelijke kwaliteit is dus geenszins geborgd in de Aanvullende Onderbouwing.”
63. De Aanvullende Onderbouwing compensatie stelt verder dat mocht blijken dat op basis van de kleinschalige ingrepen en monitoring de ontwikkeling naar kwalificerende habitattypen niet gunstig verloopt, dan kunnen aanvullend de compensatielocaties behandeld worden met geringe hoeveelheid steenmeel. Van den Burg stelt hierover (beantwoording vraag 1): “Het zonder verdere probleemanalyse toepassen van ‘bufferende stoffen’, het gaat dan om steenmeel, is echter geen wondermiddel en kent ook negatieve effecten, bijvoorbeeld op de bodemfauna. Stikstofdepositie heeft naast het verzurende effect dat zeer nadelig is voor de beschermde habitats en leefgebieden van de Veluwe ook een vermestend effect, dat eveneens zeer schadelijk is. De toevoeging van steenmeel kan iets doen ten gunste van de zuurbufferstatus en nutriëntenvoorziening, maar lost geen vermestingsproblemen op, die in de betrokken stuifzandgebieden wel aan de orde zijn. Een goede abiotische systeemanalyse is bij dergelijke maatregelen in het droog zandlandschap noodzakelijk, maar ontbreekt in de Aanvullende Onderbouwing. Enige borging van het succes van een dergelijke maatregel is er dus ook niet.”
64. Voor de volledige reactie omtrent de geschiktheid van deze compensatielocatie wordt verwezen naar rapportage is de bijlage. Deze reactie zal mogelijk nog worden aangevuld met een veldbezoek ter plaatse.
65. Derhalve komen appellanten ook na het lezen van de Aanvullende Onderbouwing compensatie tot de conclusie dat de compensatielocatie Dikke Bart voor Stuifzanden H2330 en Stuifzandheide H2310, ongeschikt is voor de compensatieopgave vanuit het tracébesluit.

Compensatie Oude Eikenbossen H9190

66. In het deskundigenrapport van van den Burg is gereageerd op de conclusie uit de Aanvullende Onderbouwing compensatie dat compensatie van dit habitatype bij de Eikenheg wel degelijk mogelijk is. Van den Burg concludeert (beantwoording vraag 1): “Op pag. 24 van de Aanvullende Onderbouwing wordt ter specificatie gesteld: ‘Ook binnen de compensatielocatie komen deze soorten voor maar is er sprake van overheersing met pijpenstrootje.’ Dit geeft aan dat er sprake is van een groot

stikstofoverschot in de bodem (Bijlsma et al. 2024). Het betreft daarom geen geschikte compensatielocatie voor het habitatype Oude Eikenbossen. Dat de pH ter plaatse nog redelijk lijkt te zijn (maar voor een goede beoordeling zijn ook opgaven van de pH-zout, de basenverzadiging en het aluminiumgehalte nodig, die ontbreken, gegeven het genoemde pH traject), betekent niet automatisch dat het een goede compensatielocatie betreft, omdat ook de vermestingsstatus hierbij meegewogen moet worden. Hoe het met de vermessing van de bodem gesteld is, kan niet uit een pH waarde worden afgelezen. Uit de dominantie van Pijpenstrootje op de compensatielocatie volgt overigens al dat de bodem vermist is. Het is verder onduidelijk in welke mate de pH metingen zijn beïnvloed door het omwoelen van de bodem door wilde zwijnen (waarvan veelvuldig sprake is, gegeven de beschrijving hiervan in de Aanvullende Onderbouwing). Zolang dat niet duidelijk is, kunnen uit de zeer beperkte metingen in de bodem, ook over verzuring geen conclusies worden getrokken. Kerngroep Ring Utrecht en anderen concluderen dat de Aanvullende Onderbouwing op het punt van bodemverzuring en -vermessing onvoldoende waarborgen levert dat uitbreiding van Oude eikenbossen hier succesvol zal zijn (en het is zelfs aannemelijk dat het niet succesvol zal blijken te zijn)."

67. Daarnaast concludeert van den Burg (beantwoording vraag 1): "Daarnaast is het geen oude bosgroeiplaats, wat wel nodig is voor snelle uitbreiding van het habitatype. (...) Dit betekent dat compensatie binnen een redelijke termijn op deze locatie uitgesloten is, zoals al eerder is betoogd; het zal zeker 100 jaar vergen om het Oude eikenbos op deze locatie te kunnen compenseren."
68. Voor de volledige reactie omtrent de geschiktheid van deze compensatielocatie wordt verwezen naar rapportage is de bijlage. Deze reactie zal mogelijk op korte termijn nog worden aangevuld met een veldbezoek ter plaatse.
69. Derhalve komen appellanten ook na het lezen van de Aanvullende Onderbouwing compensatie tot de conclusie dat de compensatielocatie Eikenheg voor Oude Eikenbossen H9190, ongeschikt is voor de compensatieopgave vanuit het tracébesluit.

Conclusie

Kerngroep Ring Utrecht en anderen, waaronder Stichting Milieuzorg Zeist, verzoeken de Afdeling op grond van het voorgaande het beroep gegrond te verklaren en het bestreden TB2020 en de daarop volgende wijzigingsbesluiten TB2022 en TB2025 te vernietigen, met veroordeling van de minister in de kosten van de procedure.

Bijlagen

- Brief van 25 maart 2025 naar aanleiding van de Rendac uitspraak;
- Deskundigenrapport van Dr. Ir. A.B. van den Burg, Aanvulling ecologische effecten van verbreding A27 op natuurkwaliteit Veluwe, d.d. 11 januari 2026